

FOLIA HISTORICA

XXVI.

2008–2009

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
TÖRTÉNETI ÉVKÖNYVE

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2010

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM TÖRTÉNETI ÉVKÖNYVE

főszerkesztő
Kovács Tibor

szerkesztő
Szvittek Róbert József

szerkesztőbizottság
Gerelyes Ibolya
Ihász István
Cs. Lengyel Beatrix
Pallos Lajos
Szikossy Ferenc
Tamás Edit

© Magyar Nemzeti Múzeum, 2010

ISSN 0133 6622

Felelős kiadó: a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója
Készült a..... nyomdában,
(A/5) ívterjedelemben, 600 példányban
Felelős vezető:
Kiadványterv: Vári Ágnes

TARTALOM

FOLIA HISTORICA 2008–2009

I. TANULMÁNYOK

Vér Eszter Virág	
Egy elfeledett kultuszhely: Az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum	5
Pallos Lajos	
Területvédő propaganda Magyarországon 1918–1920 II. rész	37

II. KÖZLEMÉNYEK

Kovács S. Tibor	
Thúry György kanizsai kapitány pallosa	77
Tamás Edit	
Rákóczi levelek a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma gyűjteményében	85
Szilárdfy Zoltán	
Gottfried Bernhard Göz Mária Terézia képmása	113
Szvitek Róbert József	
Címeres iratok a Magyar Nemzeti Múzeum Újkori dokumentumgyűjteményében	119
Baji Etelka	
A budai Szent Margit leánygimnázium mindennapjai az 1930-as években	149

III. MŰHELY

Kovács S. Tibor	
A Dzsingisz kán és öröksége nemzetközi kiállítás tapasztalatai	153
Tamás Edit	
A reneszánsz másodvirágzása a Perényiek és a Rákócziak korában	157
Tamás Edit	
II. Rákóczi Ferenc, az államférfi című időszak kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumában, Sárospatakon	169

EGY ELFELEDETT KULTUSZHELY:
AZ ERZSÉBET KIRÁLYNÉ EMLÉKMÚZEUM*

„Mártíromságtól glorifikált alakjának
varázsát csak növelni fogja az idő.”¹

A múzeum szerepe Erzsébet királyné kultuszában

A 19. század második felében Magyarországon is megjelennek az emlékmúzeumok, emlékszobák, egyrészt a kor eszmeiségét tükröző elvek, másrészt a múzeumok szakosodási folyamatának hatására.² Ezek mintegy „nemzeti zarándokhelyek” célját szolgálták volna, kifejezve egyúttal az áhítatos tiszteletet az adott személy vagy eszme iránt. Így jött létre Aradon a Szabadságharc Emlékmúzeuma, a Zeneművészeti Főiskolán a Liszt Ferenc Emlékszoba, valamint a Petőfi Társaság emlékszobája, kiemelkedő jelentőségű még a Deák-szoba a Parlament épületében és a Széchenyi-ereklyék együttese a Magyar Tudományos Akadémián.³

Erzsébet királyné már a személyét övező magyarországi kultusz révén is különleges helyet foglal el a magyar történeti hagyományban, illetve a magyarok és a Habsburg-ház viszonyában. Ferenc József kezdeti politikájának következtében, elfogadtatási kísérletének következményeként, felesége közvetítő szerepe került az uralkodó és magyar népe között,⁴ s ennek eredményeként Erzsébet alakját a kiegyezést követően kultusz

---

* Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni (a muzeológia terére is kiterjedő) szakmai útmutatásáért F. Dózsa Katalinnak, valamint a szerkesztésben nyújtott segítségéért Borovi Dánielnek és Manhercz Orsolyának. A tanulmány szerkezeti tagolását, illetve súlypontjainak meghatározását jelentősen befolyásolta a források szórványossága, amely a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium korszakra vonatkozó iratanyagának megsemmisülése következtében állt elő, és más forrásbázisok kutatásba való bevonását tette szükségessé. Azonban sok intézménytörténeti kérdésben még így is csak nagyvonalakban körülhatárolható, leginkább mozaikszerű kép felvázolására volt lehetőség.

1 A magyar nők koszorúja. Erzsébet királyné emlékfüzete. Bp., Magyar Salon, 1898. (oldalszámozás nélkül). Idézi: *Borovi Dániel*: Habsburg reprezentáció Magyarországon a XIX. század második felében. Ferenc József és Erzsébet magyarországi portréi. (Szakdolgozat) Bp., ELTE BTK Művészettörténeti Intézet, 2006. (Kézirat) 82.

2 Erről bővebben: *Marosi Ernő*: Műemlék- és múzeumügy. A nemzeti emlékkállomány muzealizációja. In: *A Monarchia kora – ma*. Szerk.: Gerő András. Bp., 2007. 73–92.

3 *Korek József*: A muzeológia alapjai. Bp., 1988. 102.

4 E folyamatról bővebben: *Gerő András*: A magyar Habsburg – szükséglet, lehetőség és valóság. In.: *Úő*: Képzelt történelem. fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből. Bp., 2004. 83–126.

kezdi övezni. Mítoszának főbb elemei lényegében az 1870-es évek végére megjelentek, a halálát követően már inkább csak hangsúlyeltolódásról beszélhetünk.⁵

Ebből is következően, a kultushelyek között sajtóságos helyet foglal el a királyné emlékmúzeuma,⁶ mely szakrális teret hozva létre a kultusz életetéséhez, ereklyetárgyival és magával helyszín megválasztásával a látogatónak a királyné szellemiségével való közvetlen és erőteljes élmény érzését nyújthatta.⁷ E jelenségre hívta fel a figyelmet a Pesti Hirlap is a múzeum megnyitásakor megjelent egyik tudósításában: „Mikor sok kegyeletes apróság mi őt életében körülvette, most elhúnyta után holt múzeummal alakul, szinte megjelenik közöttünk a szelleme s elpanaszoljuk neki bajainkat.”⁸

A múzeum létrejötte, gyűjtemények

Az emlékmúzeum felállításának gondolatát őrgróf Pallavicini Edéné vetette fel. Terve megvalósítása érdekében kérvényével nem egyenesen az Udvarmesteri Hivatalhoz fordult az uralkodó család tagjaira vonatkozó bármely kérdésben szokott hivatali eljárást követve, hanem egy audienca keretében az uralkodóhoz.

Vezetésével 1907. március 11-én hölgybizottság⁹ kereste fel Ferenc Józsefet azzal a kéréssel, hogy a királyné használati tárgyaiból adományozzon néhányat a magyar nemzetnek, melyekből egy Erzsébet emlékének szentelt múzeumot terveznek létrehozni. Ekkor szerették volna kieszközölni azt is, hogy a Nemzeti Múzeum állományát képező, korábban átadott ereklyetárgyak is bemutatásra kerülhessenek egy állandó kiállítás keretében.¹⁰ A király elfogadta javaslatukat, valamint további támogatásáról is biztosította a megjelenteket, egyúttal megbízást adott Ferenczy Idának, mint a kérdés egyik legavatottabb szakértőjének a királyné használati tárgyainak kiválasztására,¹¹ illetve

---

5 A királynét övező kultusz részletesebb történetéhez lásd: *Vér Eszter Virág*: Erzsébet. Mítosz és valóság a magyarok királynéképeiben. In: A múlt feltárása előítéletek nélkül. Szerk.: Gergely Jenő. 2006. 121–138.

6 Az intézmény kultusz történeti szempontú megközelítésű vizsgálatát már korábban közzöltük: *Vér Eszter Virág*: Erzsébet királyné magyarországi kultusza emlékezethelyei tükrében 1898–1914. Budapesti Negyed 14. (2006) 2. sz. Valamint ennek művészettörténeti vonatkozású rövid áttekintéséhez lásd: *Révész Emese*: Távol Bécstől, közel Budapesthez. Erzsébet királyné elfeledett emlékmúzeuma. Pannon Tükör 14. (2008) 2. sz. 75–78.

7 *Bodó Julianna–Bíró A. Zoltán*: Szimbolikus térfoglalási eljárások. In: Szövegvalóság: írások a szimbolikus és diszkurzív politikáról. Szerk.: Szabó Márton. Bp., 1997. 318–321.

8 Pesti Hirlap 1907. november 19. 11.

9 Tagjai: özv. gróf Andrássy Aladárné Wenckheim Leontin bárónő (vezető), őrgróf Pallavicini Edéné Mailáth Adél grófnő, gróf Battyhány Lajosné Andrássy Ilona.

10 *Szalay Imre*: Az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum. Bp., 1911.³ 11–12.

11 A királyné volt udvarhölgye egy külön jegyzéket állított össze Erzsébet budai lakosztályának azon tárgyairól, amelyeket a kialakítás alatt álló múzeum részére terveztek átengedni. Mária Valéria levele Ferenczy Idának (Hermész Villa, 1907. május 3.) [Farkas Hagyaték] Közli: *Tolnayné Kiss Mária*: Válogatás Ferenczy Ida levelezéséből. In: Elisabeth Königin von Ungarn. Erzsébet a magyarok királynéja. (Kiállítás az Osztrák Kultúra Múzeumában). Szerk.: Cennerné Wilhelmb Gizella. Wien–Köln–Weimar, 1991. 187.

a múzeum megalapításának további segítésére. Apponyi Albert vallás- és közoktatásiügyi miniszter az uralkodó kérésére leiratot intézett Szalay Imréhez,¹² a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójához, melyben hivatalos intézkedését kérte, hogy a közgyűjteményben őrzött, a királyné személyével kapcsolatos emléktárgyakat adják át a felállításra kerülő emlékmúzeumnak.¹³ A múzeum a királyné halála után lányai adakozása révén jutott fontosabb használati tárgyakkhoz,¹⁴ miután a gödöllői kastélyból személyes tárgyait Bécsbe szállították.¹⁵ Ez utóbbiak közül 34 darabot ajándékoztak az intézménynek.¹⁶

Az intézmény azonban jóval korábban is rendelkezett a királynéira vonatkozó anyagokkal, amelyek gyűjtését még életében megkezdték. Már 1866-ban döntést hoztak arról – a küszöbön álló „rendszerváltás”, illetve Erzsébet hosszabb magyarországi tartózkodásának hatására¹⁷ –, hogy a múzeum arcképcsarnoka számára az uralkodó feleségéről festményt készíttetnek, melynek megalkotásával Wagner Sándort bízták meg.¹⁸ Az 1868-ban országos gyűjtést követően elkészült olajkép az emlékérmek mellett az egyik első, Erzsébet személyéhez köthető műtárgyak egyike volt a múzeumban.¹⁹

---

12 1907. május 4. Nr. 39142. (Szalay I. i. m. 12–13.) Sajnálatos módon a Magyar Nemzeti Múzeum Főigazgatóságának 1934 előtti iratanyaga megsemmisült a Magyar Országos Levéltárban. A múzeum működésére vonatkozó iratanyag egy része az átszervezést követően, 1947-ben került az Országos Széchényi Könyvtárba (továbbiakban OSZK), melynek feltárása további kutatást igényel. (OSZK Irattár 1960/1947. 1.)

13 Uo.

14 Az ereklyetárgyak fontosságát a magyar nemzet királynét övező kultusza szempontjából Wlassics Gyula a főhercegnőknek írt köszönő levelében fogalmazta meg: „*Ama határtalan szereteten és tiszteleten kívül, a melylyel a magyar haza minden fia a dicsőült Nagy Királyasszony emléke iránt viseltetik, kétszeresen becsessé teszi szemünkben a drága erekjeket az, hogy ajándékozásuk Császári és Királyi Fenséged fenkölt lelkének a magyar haza iránt tanúsított igazán érzett szeretetét juttatja kifejezésre.*” Közl.: Budapesti Közlöny 1898. december 8. Nr. 283. 2.

15 Erzsébet gödöllői lakosztályához lásd: *Varga Kálmán: A gödöllői kastély évszázadai.* Bp., 2000. 167–187.

16 Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszter 1898. december 1. 83 664. sz. alatt kelt leirata a Magyar Nemzeti Múzeumnak. (Budapesti Közlöny 1898. december 8. Nr. 283. 2.)

17 Magyarország és a Nagyvilág 1866. június 24. 25. sz. 598.

18 Az olajfestmény (Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok (továbbiakban MNM MTKCs) ltsz.: 487.) már a koronázást követően (1868-ban) készül el, Erzsébetet a koronázási ruhában ábrázolva. A részletekhez lásd: *Borovi D.* i. m. 70–72.

19 A korábban felső nyomásra kialakított ún. „Habsburg-teremben” került elhelyezésre, mely a későbbiekben Zichy Mihály nagy méretű – Erzsébetet Deák Ferenc ravatalánál ábrázoló –, vásznával egészült ki, meghatározó szerepet játszva a pulpitus két formálódásában. A részletekhez lásd: *Róka Enikő: Egy kultuszkép története: Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál.* In: Zichy Mihály (Kiállítási katalógus). Szerk.: Róka Enikő–Csicsery-Rónay István. Bp., 2001. 38–42.; valamint a Habsburg-, illetve a Zichy-terem kialakításához: *Sinkó Katalin: A művészi siker anatómiája 1840–1900.* In: Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században. (Kiállítási katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, 1995. jún–nov.) Bp., 1995. 22–25. A Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében jelenleg is szerepel Erzsébet egyik ismert festményének másolata az ország nagyjait bemutató képsorozatban (Kossuth Lajos és József nádor mellett).

Az uralkodó lányainak 1898-as adományozását követően a budai királyi várkapitányság ajánlott fel 45 tárgyat a létrehozandó múzeum számára. Az agyag többségét képező a királynéhoz intézett feliratokat,²⁰ először a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtárban helyezték el, majd a közgyűjteményen belüli „profilisztitást” követően 1899. május 27-én ebből az Erzsébet királynéra vonatkozó anyagból egy 43 darabot²¹ számláló tárgye gyűjtemény²² átadásra került az Érem- és Régiségtárnak.²³ A gyűjtemény jelentős relikviával gyarapodott, ismételten Mária Valéria és Gizella főhercegnők jóvoltából, akik anyjuknak az utolsó magyarországi hivatalos megjelenése alkalmából viselt fekete gyász magyaros díszruháját²⁴ ajánlották fel a múzeumnak.²⁵

A királyné ereklyetárgyai²⁶ a Régiségtár gyűjteményi egységének részeként kerültek beletárolásra, megőrzésre és kiállításra egészen 1907. október 21-ig,²⁷ melyeket a Tár igazgatója, Hampel József adott át a rendelkezéseknek megfelelően – a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1907. október 14-én kelt 11796 sz. leirata alapján – a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízott képviselőjének, Szalay Imrének.²⁸

A magyar nemzetnek 1867-ben, a régi szokások alapján koronázási ajándékként a királynénak is külön átadott 50 000 aranyat tartalmazó díszes kivitelű ládikát²⁹ a bécsi Császári-Királyi Udvari Kincstár bocsátotta az uralkodó beleegyezésével a létrehozandó Emlékmúzeum rendelkezésére, valószínűleg letét formájában. A gyűjtemény azonban továbbra is szinte kizárólag adományozások útján gyarapodott: Mária Valéria főhercegnő például a királyné kézikönyvtárának teljes magyar vonatkozású anyagát, valamint több értékes emléktárgyat ajánlott fel.³⁰

Emellett, a korábban már említett módon, a múzeum létrehozásában mindvégig meghatározó szerepet vállaltak a királyné udvarhölgyei is, akik nemcsak adománya-

---

20 Szalay I. i. m. 10–11.

21 A Széchényi Országos Könyvtár leltári szerzeményi naplójának 1898. évi 61. tétele (1–43.). Magyar Nemzeti Múzeum Irattára (továbbiakban MNMI) Érem- és Régiségtár Iratai 573/907.

22 A jegyzék tanúsága szerint nagy részét díszalbumok, illetve feliratok alkották, kiegészülve egy, a jászkerület címerével ellátott főkötővel.

23 Fehérpataky László Jegyzéke (Budapest, 1899. május 27.) MNMI Érem- és Régiségtár Iratai 37/1900. (388/99.)

24 Ebben fogadta 1896. június 8-án a budai várpalotában a törvényhozás két házának hódolatát.

25 Ferenczy Ida fontos ereklyetárgynak kijáró ünnepélyes külsőségek között 1899. május 31-én adta át az intézménynek. A speciálisan erre a célra készített üvegszekrénybe az átadási szertartás legfontosabb részeként Meisse Mariann, Erzsébet komornája helyezte el a ruhadarabot. A kormány képviselőjében Wlassics Gyula, a Nemzeti Múzeumból Szalay Imre és Hampel József jelentek meg. – A részletekhez lásd: Vasárnapi Ujság 1899. június 11. 397–398.

26 Magyaros (gyász) díszruháját, fátylát, főkötőjét, kesztyűjét, zsebkendőjét, legyezőjét, selyempipójét, illetve két hímzett asztalterítőjét. (MNMI Érem- és Régiségtár Iratai 573/907.)

27 Szalay I. i. m. 11.

28 MNMI Érem- és Régiségtár Iratai 573/907.

29 Tartalmát a magyar 1848–49-es honvédek özvegyeinek, árváinak valamint a hadirokkantaknak a javára fordították.

30 Szalay I. i. m. 80–81.

ikkal, hanem tanácsaikkal is folyamatosan segítették a kiállítás megfelelő kialakítását. Ebből külön kiemelkedik Ferenczy Ida tevékenysége, aki az Erzsébet szolgálatában eltöltött idő során a királyné ajándékaiból felhalmozott személyes (emlék)tárgyak közül ajánlott fel számos darabot.³¹ Ennek eredményeként a kiállítandó anyag közel 100 arcképpel, szoborral, kézirattal és a királyné egyéb használati tárgyaival gyarapodott. A múzeum „legértékesebb” darabját, Erzsébet merényletkor viselt öltözékét³² szintén egyik udvarhölgye, Sztáray Irma grófnő bocsátotta a múzeum rendelkezésére. Ugyanakkor a magánszemélyek adományai is jelentős tételt képviseltek a gyarapodás során.³³

A múzeum berendezése, a kiállítás kialakítása

Ferenc József a létrejövő intézmény részére a budavári királyi palotának a Szent Korona őrzését szolgáló helyisége melletti termeit ajánlotta fel.³⁴ A helyiségekben, melyek a palota mai F épületének északi szárnyában helyezkedtek el, korábban az ún. régi építési iroda működött. A múzeum kialakításakor a termeket a látogatók számára új, a palota többi helyiségétől izolált útvonalon tették megközelíthetővé,³⁵ a kiállításához az „Oroszlános-kapu jobb oldali gyalogátjárójának árkádjá alatt [...] tölgyfaajtó mögött induló márvány Erzsébet-lépcsőn lehetett feljutni”.³⁶

A helyiségek múzeumi célokra való átalakításával,³⁷ és az ehhez szükséges berendezések elkészítésével Hauszmann Alajost bízta meg. A tervek kidolgozása Ferenczy Ida elképzeléseit követve és a későbbiekben is személyes felügyelete alatt ment végbe az uralkodó instrukcióinak megfelelően. Az egyik szobát a királyné várbéli dolgozószobájára alapján enteriőrnek rendezték be,³⁸ (1. kép) míg a másik teremben emléktárgyai nyertek elhelyezést.

---

31 A részletekhez lásd a katalógus leíró lajstromát: *Szalay I.* i. m. 19–73.

32 A ruhaderék alatt viselt ingnek, melyen látszanak a szúrás és a vér nyomai, lánya, Mária Valéria gótikus ereklyetartót csináltatott, melyet saját házi kápolnájukban helyeztek el Wallseeben. (Mária Valéria főhercegnő, Erzsébet királyné kedvenc lányának naplója 1878–1899. Vál. és sajtó alá rend.: Schad, Martha–Schad, Horst. Bp., 2001. 329. (1899. április 16.))

33 Az adományozók névsorát közli: *Szalay I.* i. m. 86–87.

34 A Palota Ferenc József korabeli történetének részletes ismertetéséhez lásd: *Czaány István*: A Budavári Palota és a Szent György téri épületek. Bp., 1966. 76–101.; *Farbaky Péter*: A budai királyi palota a historizmus korában. Tanulmányok Budapest Múltjából 29. (2001) 241–266.

35 Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL), Bécsi Levéltárakból kiszolgáltattott iratok, Burghauptmannschaft Budapest (továbbiakban I 37.) 3. csom. 206/1908. fol. 246.

36 *Szarka Józsefné*: A Budavári Palotában születtem. Visszaemlékezéseim a XX. századra. Bp., 2006. 63.

37 A palota átépítéskor e helyiségeket a tervezett magyar udvari kincstár céljaira alakították ki, a terv az udvari körök ellenállásán bukott meg. (Hauszmann Alajos naplója: építész a századfordulón. Összeáll. és jegyzetekkel ellátta: Seidl Ambrus. Bp., 1997. 87.)

38 1907. október 15–20. között került berendezésre.

1. kép

Erzsébet királyné dolgozó szobája az Emlékmúzeumban (1908 után)
Képeslap, Fénynyomda és Grafikai Műintézet, Budapest kiadása

Hauszmann tervei nyomán valósult meg a múzeum rendkívül igényes belsőépítészeti kialakítása,³⁹ ráadásul az erre szánt költségvetés viszonylag tág keretei arra is lehetőséget biztosítottak, hogy a berendezésnél a korszak legmodernebb muzeológiai előírásait kövessék.⁴⁰ Hauszmann rajzai alapján készültek el a budapesti Thék gyárban a múzeum vitrinei és bútorai.⁴¹ A munkálatok során teljesen felújították és átalakították a helyiségeket,⁴² melyek további karbantartásáról az uralkodó magyarországi Udvarnagyi Hivatalának kellett gondoskodnia.⁴³

A múzeum belsőépítészeti megoldásaiban a gyakorlatban is kipróbálták a korban legkorszerűbbnek ítélt, kiállítási terek kialakításával kapcsolatos (múzeumi) alapelve-

---

39 Muzeumi és könyvtári értesítő 2. (1908) 52.

40 Valószínűleg beépítve a koncepcióba a Szalay által egy évvel később megjelentetett kötetben lefektetett alapelveket. L. Szalay Imre: Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építésére és berendezésére. Bp., 1909.

41 Az általuk leszállított berendezési tárgyak összesen 5540 koronába kerültek. (MOL I 37 3. csom. fol. 249–251.)

42 Az átalakítási munkálatok nagyszabásúságát, valamint mindenre kiterjedő, aprólékos jellegét mutatják a magyar udvarnagyi hivatalnak benyújtott számlák. (MOL I 37. 3. csom. fol. 236–277.)

43 Az osztályok általános ügykezelése. In: A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete és szolgálati szabályzata. Bp., 1909. 31. (79.§)

ket. Ezek szerint – melyeket Szalay egy év múlva könyvben is lefektetett – „A kiállítási termek és helyiségek színét és díszítését illetőleg tartsuk szem előtt, hogy azoknak falai s mennyezete a lehető legegyszerűbben, patron vagy egyéb cifraság elhagyásával, tehát valamely világosabb ú. n. közömbös színnel legyenek egyszínűre kifestve [...] kerüljük a kiállítási helyiségekben mindent, ami a szemlélőre zavarólag hat vagy figyelmét elvonja. – Ez a szempont olyankor, amidőn mennyezet, faldíszítés, ajtóburkolat s a.t. kiállítási tárgyakat képeznek elesik.”⁴⁴

A munkálatok befejezését követően a Nemzeti Múzeumból 1907. október 21-én átszállították a Várba Erzsébet királyné ereklyetárgyait, megkezdve egyben a tárgyak leltározását is.⁴⁵ Míg a múzeum szervezeti alapszabálya életbe nem lépett, a gyűjtemény alapját képező relikviák először – a hivatalos eljárásoknak megfelelően – Szegedy-Maszák Aladár⁴⁶ császári-királyi főudvarmesteri meghatalmazott ideiglenes gondozásába kerültek.⁴⁷

Az emlékmúzeum tárgyainak nemzeti tulajdonba vételére hivatalosan 1907. november 30-án, a kormány képviselőjében megjelent Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter jelenlétében került sor. Ezt december 12-én újabb átadási ceremónia követte, ekkor Szalay Imre vette át az anyagot a Nemzeti Múzeum számára.⁴⁸

Az átadásra került múzeumi szobák hangulatáról, az ott kialakított atmoszféráról valamelyest képet alkothatunk Cholnoky Viktor nagyon érzéketes, szinte mozgófilmszerű leírása nyomán is: „A Várpalota második emeletén, kristályüveg ajtó mögött a lovagteremhez hasonló széles csarnok a bejárója a muzeumnak. Nincs benne semmi más, csak egyetlen szobor: az első magyar miniszterelnök lovasszobra. Vele szemben az ajtó, ami a múzeum első termébe vezet. Arisztokratikus nyugalma falak, fehérség és melegség, remekbe készült tárlók, amelyeknek tetején az üveg munka remekei csillognak, nagy átlátszóságukban alig láttatják magukat. Az oldaltárlókra úgy borul rá Murano lemeze, olyan bájos hajlással, ami mulhatatlanul az asszonyi lélek gráciájának képzetét kelti az elmerengő nézőben. És hozzáhangolja az egész környezet középontjához, az oldalfal előtt álló hófehér piedesztálos Erzsébet-szoborhoz.”⁴⁹ (2. kép)

A múzeum megnyitása

A kiállítás megnyitását megelőzően 1908. január 14-én külön sajtóbemutatóra került sor, melyen Szalay Imre tartott szakvezetést a meghívott újságíróknak.⁵⁰ A hivatalos megnyitó egy nappal később, január 15-én zajlott, a királyné rangjának megfelelően a Habsburg-ház Magyarországon élő tagjai,⁵¹ illetve a politikai elit képviselőjében megie-

44 Szalay I. Tájékoztató i. m. 8.

45 E munkában Ferecny Ida, Pallavicini Edéné, Batthyány Lajosné, Hauszmann Alajos és Szalay Imre vettek részt. (Szalay I. Az Erzsébet Királyné i. m. 15.)

46 Kormánytanácsos, továbbá a m. kir. udvarnagyi hivatal vezetője.

47 MNMI Érem- és Régiségtár Iratai 573/907.

48 Szalay I. Az Erzsébet Királyné i. m. 15.

49 Cholnoky Viktor: A hazatért királyné. A Hét 1907. november 24. 786–787.

50 Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1908. évi állapotáról. Bp., 1909. 123.

51 Mária Annunziata főhercegnő, József főherceg és felesége Augusztia főherceggasszony jelentek meg.

lent miniszterek részvételével.⁵² A program a szertartások rendjét követve a királyi várkápornában celebrált misével vette kezdetét. Apponyi Albert szakminiszter üdvözlő szavai után Kontler apátplébános szentelte fel a múzeum helyiségeit, melyeket ismételten Szalay Imre kalauzolásával tekinthettek meg a társadalmi elit köréből „verbuválódott” megjelentek.⁵³ A nagyközönség számára azonban csak a délutáni órákban nyitották meg a termeket, ennek ellenére már az első nyitvatartási napon 550 látogatót regisztráltak.⁵⁴

A látogatói nyilvántartások megerősítik azon felvetésünket, hogy a szélesebb nagyközönség körében valóban nagy társadalmi érdeklődés kísérte az intézmény létrejöttét. Ez egyúttal Erzsébet alakjának töretlen népszerűségét is jelzi, még 10 évvel halálát követően is.

Az Emlékmúzeum célját – a királynét övező kultusszal összhangban – a múzeum igazgatója, Szalay Imre fogalmazta meg, leképezve magától értetődően a korszak uralkodó ideológiáját is, vagyis megkonstruálva Magyarországot mindenekfelett szerető királyné képét, mely politikailag is mindvégig hasznosíthatónak bizonyult: *„látogatóink pedig vigyék magukkal a változatlan kegyelet és hazafiúi háláérzet kiolthatatlan emlékét az iránt, a ki Királyunk magasztos szavai szerint is «a nemzethez annyi szeretettel viseltetett».”*⁵⁵

Ferenc József a megnyitót követő első magyarországi uralkodói látogatása során, 1908. szeptember 25-én tekintette meg a kiállítást, gróf Paar szárnysegéd, báró Bron hadsegéd és Roth várkapitány társaságában, meglelégedését fejezve ki az őket kísérő Szalay Imrének.⁵⁶ Ezt követően több alkalommal is előfordult, hogy magas rangú, prominens vendégek, így 1908-ban Alfonz spanyol király és felesége vagy Krisztina spanyol anyakirályné, valamint Fülöp bolgár cár és felesége, budapesti hivatalos tartózkodásuk során felkeresték a gyűjteményt.⁵⁷

A kiállítás egységei

A korszak muzeológiai gyakorlatának megfelelően tartalmi zsúfoltság és teljességre való törekvés jellemezte az emlékmúzeum kiállítását, melynek fő rendezési elve az intézmény nevében is megfogalmazódott. Előre meghatározott szándékaik szerint Erzsébetet kifejezetten magyar királynéi mivoltában jelenítették meg, ezen belül is külön, kiemelt hangsúlyt helyezve a magyarok és a királyné szinte egyedülálló kapcsolatának bemutatására. A tárgyszimbolika révén sikerült bemutatniuk magyar mítoszának legfőbb alkotóelemeit. A gondos, minden célnak megfelelő szelekcióval biztosították egyidejűleg a „legjobb magyar királyné”-kép továbbélését is, melynek hatását az eredeti tárgyak által

52 Pesti Hírlap 1908. január. 15. 8.

53 Pesti Hírlap 1908. január 16. 12.

54 Az érdeklődés a megnyitást követő fél évben sem csökkent, a látogatószám egy hónap után 21 600 fő volt. Havi bontásban januárban 11 363 fő, míg februárban 12 473-an, márciusban 19 576-an, augusztusban pedig 21 247-en keresték fel az intézményt. (Jelentés 1908. 123.; Szalay Imre: Az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum. Muzeumi és könyvtári értesítő 2. (1908) 7.)

55 Szalay I. Az Erzsébet királyné i. m. 1911. 16. Kiemelés az eredetiben.

56 Jelentés 1908. i. m. 123–124.

57 Uo. 124.

2. kép

Hermann Klotz szobra (1907) az Emlékmúzeumban.

Képeslap, Fénynyomda és Grafikai Műintézet, Budapest kiadása

a valóság illúziójának a felkeltése még inkább fokozta, egyúttal teljes egységében láttatva az alakja köré szőtt „legendát”. E jelenség sikeres megvalósítására és a látogatókra tett hatására utalnak az egyik szemlélő elfogultsággal telített sorai is: „Az a sok szép, amit megírtak már élettörténetéből és az a töméntelen kedves dolog amit róla hallottunk már a tőlünk idősebbektől, azt hittük, hogy glóriafényen keresztül és az évek távoli perspektíváján át merész mérvet öltöttek, pedig most látjuk csak, ha a budavári emlékmúzeum ereklyéiből olvasunk, hogy még mindig keveset mondtak el nekünk – de talán sohasem is lehet eleget.”⁵⁸

A „múzeumi teremben” a királyné életének különböző, magyar kultikus megközelítésből fontos eseményeit idézték meg emléktárgyainak segítségével. A főfalon Hermann Klotz az Örökimádás-templom számára készített szobrának gipsz öntvényét helyezték el,⁵⁹ a falakon körben közel 100 képet állítottak ki, melyeken Erzsébet életútjának magyar szempontból is lényeges történéseit lehetett nyomon követni menyasszony korától a koronázáson át utolsó útjáig.⁶⁰ A kultusz által kiemelt szerepbe került 1857-es magyarországi körútját magyar művészek által a királyi párnak ez alkalomból átadott festményekkel (1. sz. forgóállvány) és a felkeresett települések ajándékaival mutatták be.⁶¹ (3., 6. kép) A királyné magyarok iránti szeretetének érzékeltetésére egy tárlót (3. sz.) szenteltek, melyben magyarul tanulásának fázisait lehetett végigkísérni Erzsébet, Falk Miksa, Eötvös József és Andrassy Gyula kézíratai, könyvei alapján. Kiemelt szerepet kapott II. Vilmoshoz intézett híres távirata,⁶² melyet a következő sorokkal zárt: „drága hazánk iránt kifejezett érzelmek oly jól esnek egy magyarul érző szívnek.”⁶³

A magyarok királyné iránti hódolatának és szeretetének megjelenítésére a neki átadott díszalbumokból és feliratokból nyújtottak válogatást (6. sz. tárló), továbbá külön is kiemelésre került – elhelyezése folytán – a kiegyezést, illetve a királyné „jóságát” is szimbolizálni szándékozó, a koronázási ajándékát tartalmazó szekrényke (8. sz. állvány) és azon magyar gyász-díszruhája, melyben a magyar országgyűlés hódolatát fogadta utolsó magyarországi hivatalos szereplése alkalmából (11. sz. szekrény).⁶⁴

58 *Horthy Merry*: Erzsébet királyné emlékmúzeum. Budai Hirlap 1913. június 8. 4.

59 A templom építéséhez, illetve a szobor történetéhez lásd: *Vér E. V.* i. m. 112–122.; *Borovi D.* i. m. 92–93.

60 A királyné magyar vonatkozású hivatalos portréiról bővebben: *Borovi D.* i. m. 64–95.

61 Az uralkodópár 1857-es magyarországi tartózkodásának részleteihez lásd: *Manhercz Orsolya*: Ferenc József 1857-es utazása Magyarországon. (Szakdolgozat) Bp., 2005. Kézirat.; valamint ennek egyes elemei speciális, sajtótörténeti szempontú megközelítésben: *Manhercz Orsolya*: Ferenc József 1857-es magyarországi utazása a *Times* hasábjain. Magyar Könyvszemle 125. (2009) 1. sz. 47–65.; *Manhercz Orsolya*: Az 1857-es császári utazás sajtója. In.: *Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből.* Főszerk.: Gergely Jenő. Bp., 2009. 56–75.

62 Erzsébet táviratot küldött a német uralkodónak köszönetül a budai várban 1897. szeptember 21-én tartott pohárköszöntőjéért, melyben a magyarokat méltatta.

63 *Szalay I.* Az Erzsébet Királyné i. m. 1911. 41.

64 Erzsébet ruháihoz lásd: *F. Dózsa Katalin*: A világ legszebb asszonya. In.: *Erzsébet a magyarok királynéja.* Szerk.: Rác Árpád. Bp., 2001. 111–114.

3. kép

A múzeum-terem az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumban (1908 után)

Mindennapjainak megidézésére bemutatták néhány ruhadarabját (9. sz. tárló), használati tárgyait (12. sz. szekrény) és lovaglófelszerelését (13. szekrény), utalva ezzel magyarországi tartózkodásainak kedvelt időtöltésére.⁶⁵

Életének fontos eseményeit lehetett nyomon követni az Erzsébet-érmek (4. sz. tárló) és szobrok (12. sz. szekrény) alapján.⁶⁶ Halála lehetőséget biztosított a kultuszában korábban is megnyilvánuló szakrális vonulat további erősödésére, a mártír szerepkör „beteljesedésével” – ennek bemutatására külön tárlót szenteltek, amelyben kiállításra került a ravatalán elhelyezett koszorú egy darabkáját őrző medallion, néhány Genfből származó kép,⁶⁷ és utolsó éveiben használt tárgyai (10. sz. tárló). Emellett jellegeből adódóan kiemelt szerepet kapott, és ennek megfelelően egy külön vitrinben is került bemutatásra a múzeum legbecsesebb ereklyetárgya: a merényletkor viselt öltözéke (9. sz. tárló).⁶⁸

65 A császári család magyarországi mindennapjaihoz lásd az udvartartás egyik tagjának feljegyzéseit: Egy udvarhölgy naplójából. Festetics Mária grófnő, udvarhölgy naplójának Budán és Gödöllőn papírra vetett részei. Ford. és összeáll.: Tolnayné Kiss Mária. Gödöllő, 2009.

66 Szalay I. Az Erzsébet Királyné i. m. 1911. 41–68.

67 A genfi tartózkodáshoz, illetve a merénylet részleteihez lásd: Sztáray Irma: Erzsébet királyné kíséretében. Bp., 1998.; valamint Niederhauser Emil: Merénylet Erzsébet királyné ellen. Bp., 1985.

68 A ruhaderék jelenleg is ki van állítva a Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállításának Monarchiát bemutató egységében.

A következő helyiséget enteriőrnek alakították ki, megidézve a királyné valamikori írószobáját jellemző atmoszférát. Ez a szoba érzelmi többletet hordozott, lehetőséget nyújtva a látogatóknak arra, hogy beléphessenek Erzsébet várbéli „szentélyébe”, vagyis a dolgozószobájába, amely ezt az illúziót Ferenczy Ida irányításával kialakított, részletekbe menően valóságúságra törekvő berendezésével kelthette. (4. kép) Bútorait a királyné lakosztályából szállították át,⁶⁹ továbbá Mária Valéria ajándékként itt kapott elhelyezést 219 magyar nyelvű, Erzsébet egykori könyvtárából származó könyv, melyek a királynénak a magyar irodalom és történelem iránti érdeklődését érzékeltették.⁷⁰ A könyvszekrény alsó részében a Ferenczy Ida által felajánlott, Erzsébetre vonatkozó újságcikkek, könyvek és képek kerültek kiállításra. A falakat családtagokról készült képek borították.

A harmadik termet, a megnyitást követő évben főként kutatók számára alakították ki. Itt a királynéra vonatkozó irodalmi emlékek és arcképek gyűjteménye nyert elhelyezést.⁷¹ (5. kép) Ennek előzménye, hogy 1908-ban Ferenc József – első látogatását követően – a gyarapodó gyűjtemény anyagainak megfelelő elhelyezését biztosítandó, további két helyiséget adott át a múzeum céljaira.⁷²

Ennek következményeként 1909-ben a korábban megnyílt kiállítást átrendezték, a múzeumi teremben helyezték el az éremgyűjteményt, valamint egy külön tárlóban a miniatűröket is. Szintén ebben az évben, 1909-ben készült el és került berendezésre a harmadik terem. Ez egyben „átmeneti raktárként” is funkcionált, mivel a korszak múzeumi gyakorlatának megfelelően itt helyezték el az új szerzeményeket az e célra kialakított „speciális” szekrényekben. A terem főfalán időszakonkénti rendszerességgel váltakozva a metszetgyűjtemény egyes darabjai kerültek kiállításra.⁷³ 1911-ben szintén itt állították fel a debreceni Városi Múzeum igazgatója, Löfkovics Arthur ajándékát, egy Erzsébet személyére vonatkozó képeslapgyűjteményt,⁷⁴ mely két, ugyancsak az ajándékozó által felajánlott forgóállványon került bemutatásra.⁷⁵

---

69 Lévén, hogy a gödöllői rezidenciával szemben a Budai Királyi Palotában Erzsébet lakosztálya a halálát követően még hosszú ideig érintetlenül maradt. (Ferenc József levele Schrott Katalinnak. Gödöllő, 1898. október 16. In.: *Hamann, Brigitte*: Kedves Barátném! Ferenc József levelei Schrott Katalinhoz. (Ford.: Kajtár Mária). Bp., 2000. 231.)

70 Például Szalay László, Horváth Mihály, Falk Miksa, Eötvös József, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály, Jósika Miklós és Jókai Mór műveit.

71 *Szalay I.* Az Erzsébet Királyné i. m. 1911. 82–85.

72 Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1909. évi állapotáról. Bp., 1910. 128.

73 Jelentés, 1909. 130.

74 Ennek jellegéhez, illetve egyes darabjaihoz tájékoztatást nyújthat a Gödöllői Kastély Múzeum erre vonatkozó speciális gyűjteménye is: Erzsébet királyné emlékezete a képeslapokon. Szerk.: Hitseker Mária. Bp., 2007.

75 Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1911. évi állapotáról. Bp., 1912. 128.

4. kép

Erzsébet királyné íróasztala az Emlékmúzeumban (1908 után)
Képeslap, Fénynyomda és Grafikai Műintézet, Budapest kiadása

5. kép

A kutató-terem az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumban (1909 után)

Az ilyenformán kialakított kiállítási tér – megvalósítva a kiállítást rendezők előzetesen már igen karakteresen megfogalmazott álláspontját – az egyes kissé elfogultnak ható beszámolókat tanúsága szerint jelentős érzelmi hatást tudott kiváltani a látogatókból. Ennek egyik jellemző megnyilvánulása a következő levélrészlet, amely rávilágít arra is, hogy eredeti összefüggésükből kiemelt anyagokat a súlypontok áthelyezésével milyen módon lehet muzeológiaiailag is rendkívül jól hasznosítani egy adott koncepció szolgáltatásában: „...a tárgyakat a valóságban és az illusztrált katalógus által már ösmertem. Annál inkább érzékenyített és főleg azon érzés és gondolat kerekedett felül, hogy: ennyi maradt azon nagy, dicső, jó és magasztos, szellemes Királyné után, aki egy egész világot meg tudott volna hódítani és, akinek mi magyarok mindent köszönhetünk! Engem persze semmi sem érdekelt annyira, mint azon szekrény a keze írásával! És miket írt ő maga a magyarokhoz való vonzalmáról! – Ha elgondolom, hogy ez mind a jövő generációval elveszette volna értékét, ha magántulajdonban marad, akkor látja az ember csak át, minő érdem volt ezeket megmenteni...”⁷⁶

76 Kornis Mária grófnő (Mária Valéria főhercegnő udvarhölgye) levele Ferenczy Idának [Farkas Hagyaték]. Idézi: F. Dózsa Katalin: Erzsébet királyné ereklyéinek története. In: Erzsébet, a magyarok királynéja. (Kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban 1992. május 18–1993. január 15.) Összeáll.: F. Dózsa Katalin. Bp., 1992. 27–28.

1. táblázat: éves látogatósám (1908–1912)

Év	Éves látogatottság		
	EKEM	MNM Ingyenes	Fizető
1908	10 0564 fő ⁷⁷	47 6745	828 ⁷⁸
1909	61 213 ⁷⁹	513 963	795 ⁸⁰
1910	52 193 ⁸¹	65 3339	922 ⁸²
1911	62 040 ⁸³	69 6654	776 ⁸⁴
1912	72 893 ⁸⁵	51 4312	ismeretlen ⁸⁶

A múzeum gyűjteményei, részei

A múzeum alapítólevelének Ferenc József 1907. november 14-én a magyar miniszterelnökhöz, Wekerle Sándorhoz írt leirata tekinthető, melyben lefektette a múzeum szervezeti alapjait.⁸⁷ A gyűjteményt a Nemzeti Múzeum részeként határozta meg, felügyeletét a vallás- és közoktatásügyi miniszter igazgatása alá helyezve. Hangsúlyozta a nyilvánosság fontosságát is, rendelkezése értelmében a királynéira vonatkozó egyesített emlékanyagot „*megtekintés végett a közönségnek hozzáférhetővé*”⁸⁸ kell tenni. Kezelési költség-

77 Jelentés 1908. i. m. 123.

78 Uo. 5–6.

79 Jelentés 1909. i. m. 130.

80 Uo. 7.

81 Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1910. évi állapotáról. Bp., 1911. 129.

82 Uo. 5–6.

83 Jelentés 1911. i. m. 128–129.

84 Uo. 6.

85 Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1912. évi állapotáról. Bp., 1913. 142.

86 Uo. 6–7.

87 Az intézmény működéséhez, szervezeti felépítéséhez lásd: A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete i. m.

88 Budapesti Közlöny 1907. november 17. Nr. 263. 1.

geinek fedezésére az uralkodó udvartartására fordított pénzből kell évi meghatározott összeget kiutalni,⁸⁹ a fölöslegből pedig a múzeum céljait szolgáló alapot létesíteni.

A magyarországi udvarnagyi feladatkörébe utalta a helyiségek karbantartását, a javadalmazás felhasználásának ellenőrzését, illetve a múzeumi látogatási rend szabályozását.⁹⁰ A múzeum gyűjtőkörét a következőképp jelölte ki: „...felveendő a jövőben is azon felajánlandó tárgyak, melyek Istenben nyugvó Némhöz valamely vonatkozásban állottak és melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter az átvételre alkalmasnak talál.”⁹¹

Az intézmény 3 nagyobb gyűjteményi egységből állt, mely további részekre tagolódott. A három nagy csoportot a metszet-, az érem és a nyomtatványgyűjtemény alkotta, lévén a múzeum egyik fő feladatákként szerepelt, hogy lehetőség szerint teljességre törekedve kell összegyűjteni a királynéről készült ábrázolásokat⁹² és a nyomtatásban róla megjelent írásokat.⁹³ Ezeket, mintegy kutatószolgálatot is működtetve, a kutatók számára is hozzáférhetővé tervezték tenni.⁹⁴ Ennek megvalósítására Ferenc József külön pénzösszeget ajánlott fel,⁹⁵ melyből biztosítható volt a lefektetett gyűjtőköri elveket követve a korábban összegyűjtött anyag további kiegészítése.⁹⁶ Ekkor rendelte el a múzeumot alkotó két terem melletti helyiségek átengedését is, így 1908 második felében még egy terem és egy előszoba került múzeumi használatba a harmadik gyűjteményegység elhelyezésére.⁹⁷

A gyűjtemény gyarapodása 1918-ig

Az Emlékmúzeum megnyitását követően, a korábban már ismertetett módon, meghatározták az intézmény gyűjtőkörét is: „boldogult Királynénknak életében a sokszorosító művészetek útján készült arcképei, valamint olaj- s vízfestményei és a grafikai művészet egyéb ágaiban előállított arcképei, továbbá mindamaz érmek, a melyek megdicsőült Királynénkat akár képen, akár írásban megörökítik, végül a királynéira vonatkozó irodalom termékei összegyűjtessenek.”⁹⁸ E meghatározott törekvések szinkronban álltak a muzeológia ekkorra már kiforrott gyűjteményi szerepkörében megjelenő alapelvekkel, melyeket Szalay külön is ismertetett egyik munkájában: „A múzeumok tehát manapság nemcsak a tudományágakat fejlesztik s ápolják a hazafias érzést, hanem a közvagyonosodás előmozdításában is fontos ténye-

---

89 A civillista felhasználásának lehetőségeihez l.: Galántai József: A Habsburg-Monarchia alkonya. Osztrák-Magyar Dualizmus 1867–1918. Bp., 1985. 91–94.

90 A múzeum télen 9–12.30 és 15–16 óráig, nyáron 16.30-ig, míg vasárnap és ünnepnapokon 9–12.30-ig volt nyitva. Közli: Pesti Hírlap 1908. január 17. 9.

91 Budapesti Közlöny 1907. november 17. Nr. 263. 1.

92 Festmény, rajz, metszet, karc, szobor, érem, plakett stb.

93 Könyvek, füzetek, hírlapok, nyomtatványok, kották stb.

94 Jelentés 1908. i. m. 124.

95 Első látogatása során 1908. szeptember 25-én.

96 Jelentés 1908. i. m. 124.

97 Jelentés, 1909. i. m. 128.

98 Szalay I. Az Erzsébet Királyné i. m. 1911. 3.

zók. Eme célzt azonban csakis rendszeres gyűjtés és felállítás segítségével érhetjük el. Ami a gyűjtést illeti, óvakodnunk kell mindenekelőtt attól, hogy válogatás nélkül, mindent összeszedjünk a múzeum számára. Az ily módon összehordott lom közmívelődési szempontból semmi hasznot sem hajt, legfeljebb csak a gyűjtemény tudományos színvonalát és szépségét szállítja le.”⁹⁹

Az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum működésének Ferenc József-i korba eső szakaszában, tekintettel a kiváló anyagi lehetőségekre a gyűjtemény gyarapodását főként a vásárlások határozták meg. Kivételt ez alól a múzeum megnyitása előtti időszak jelent. Kezdetben emellett természetesen továbbra is jelentős tételt képviseltek az adományozások. Az évek múltával aztán egyre nehezebbé vált a gyűjtemény kiegészítése és prominens darabok beszerzése.

Vásárlások esetén, a királyné kultuszának egyik „káros” következményeként, kiemelten fontosnak minősítették a műtárgyak eredetiségének megállapítását, illetve azt, valóban Erzsébet személyéhez köthető-e. A hitelesnek ítélt darabokat 300 koronáig az igazgató saját felelősségére vásárolhatta meg, míg az ennél magasabb tételek esetében ki kellett kérniük az uralkodó magyarországi udvarnagynak előzetes jóváhagyását, vitatott esetekben a vallás- és közoktatási miniszterre hárult a döntés.¹⁰⁰

1908-ban 593 műtárggyal gyarapodott a múzeum állománya.¹⁰¹ Külön kiemelendő Franz Russ Erzsébet királynét ábrázoló festménye,¹⁰² melyet Andrassy Dénes adományozott a múzeumnak.¹⁰³ 1909-ben 176 tétellel bővült a gyűjtemény.¹⁰⁴ Külön megemlíthető Strecker Erzsébet királyné lovaglórúhában című festménye 1873-ból, továbbá Réthy Károlyné hagyatéka¹⁰⁵ az eljegyzésére vonatkozó kézírata,¹⁰⁶ Wagner Sándor 1867-es, Erzsébet-képhez készült portrétanulmánya,¹⁰⁷ illetve Franz Russ Erzsébetről készített olajfestménye (1859).¹⁰⁸

---

99 Szalay I. Tájékoztató i. m. 2.

100 Az osztályok általános ügykezelése. In: A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete i. m. 31. (81.§)

101 Ebből 490 darab vásárlás, míg 94 tétel ajándékozás útján, 9 pedig hivatalos letétként került a gyűjteménybe. Ezek tárgyi megoszlása a következőképpen alakult: ereklyetárgy 2 db, kép 233 db, érem 138 db, nyomtatvány 95 db, szobor 2 db, kézirat 9 db, fénykép 113 db, egyéb 1 db. Az ajándékozók részletes névsorát közli: Jelentés, 1908. i. m. 124–125.

102 A kép keletkezéstörténetéhez lásd: *Borovi D.* i. m. 65–66.

103 Jelentés, 1908. i. m. 125.

104 Ebből vásárlás 98 db, ajándék 41 db, hivatalos letét 1 db, és hagyaték 36 db. Ezek tárgyi megoszlása ereklyetárgy 1 db, kép 102 db, érem 27 db, nyomtatvány 19 db, szobor 10 db, fénykép 11 db, egyéb emléktárgy 6 db. Jelentés, 1909. i. m. 129–130.

105 Képek (25 db), szobrok (8 db), illetve egyéb Erzsébet királynéra vonatkozó tárgyak (3 db) nagyobb gyűjteményét jelentette, mely „Néhai Réthy Károlyné, Baron Róza hagyatéka” címen került a múzeum állományába.

106 Ludovika hercegnő távirata férjének Miksa hercegnek, melyben értesíti Erzsébet Ferenc Józseffel történt eljegyzéséről.

107 *Borovi D.* i. m. 70–72.

108 Jelentés, 1909. i. m. 128–129.

1910-ben 267 tétel gyarapodást jegyeztek be.¹⁰⁹ Ekkor került a gyűjteménybe a Zala György által készített, a bécsi Kapucinusok kriptájában felállított síremlék létrehozására vonatkozó iratanyag,¹¹⁰ melyet a bizottság egyik tagja, Emőkei Emich Gusztávné adott át a múzeumnak örök letét formájában. További fontos tételként említendő Mörthal báró levele (Bécs, 1864. január 13.) Török Jánosnak, a Pesti Hirnök szerkesztőjének, melyben előfizeti a lapot Erzsébet császárné számára,¹¹¹ illetve a kultusz szempontjából jelentősnek minősíthető Hegedüs István Széchenyi galambja című költeményének kézírata is.¹¹²

1911-ben a gyűjtemény anyaga már csak 140 tétellel növekedett.¹¹³ Az éves gyarapodásból kiemelkedik a F. Wolff-féle színezett könyvomat,¹¹⁴ a Franz Schrotzberg-féle Erzsébet arckép akvarellmásolata,¹¹⁵ továbbá az Erzsébet királyné emlékkápolna tervrajza és az oltárképről készült fénykép,¹¹⁶ valamint egy kb. 1200 képeslapot magában foglaló gyűjteményt.¹¹⁷ Ez utóbbi a következő tematikai egységekre bomlott: Erzsébet királyné arcképei, emléksobrai, tartózkodási helyei, és a róla elnevezett közterületek. A képeslapok két, a kollekciónak megfelelő bemutatását lehetővé tévő tárlóval került átadásra,¹¹⁸ melynek következtében a kiállítóterben elhelyezett anyagok átstrukturálásra kerültek.

1912-ben már összesen csak 8 tételnyi ajándékkal gazdagodott a múzeum állománya, melyből jól rekonstruálható az a tendencia, hogy az ajándékozott tárgyak számának folyamatos csökkenésével egyre inkább a vásárlás kezdett dominálni a gyűjtemény anyagának kiegészítése során. A gyarapodás mértéke ebben az évben jelentősen visszaesik, 86 tételre.¹¹⁹

A világháború alatt a gyűjteményt csupán néhány metszettel tudták bővíteni, emellett a háborús helyzet további súlyos következményekkel járt a múzeum történetében is, mivel az állomány korábbi szisztematikus gyarapodása megakadt, majd 1916-ot követően sem állt helyre, miután pénzügyi okokból vásárlás már nem történt.¹²⁰

---

109 Ebből 104 db vásárlás, 14 db ajándék, 149 db örök letét formájában került a múzeumba. Ezek tárgyi megoszlása: 81 db kép, 14 db érme, 13 db nyomtatvány, 3 db szobor, 151 db kézirat, 4 db fénykép, 1 db egyéb emléktárgy. Jelentés, 1910. i. m. 130.

110 E kezdeményezésről részletesebben: *Vér E. V.* i. m. 105–111.

111 Radó Antal ajándéka.

112 A vers a Kisfaludy Társaság egyik ülésén került felolvasásra. Jelentés, 1910. i. m. 129.

113 Ebből 1 db ereklyetárgy, 88 db kép, 11 db érme, 25 db nyomtatvány, 2 db szobor (dombormű), 2 db kézirat, 5 db fénykép, 6 db egyéb emléktárgy volt. Jelentés, 1911. i. m. 128.

114 Hg. Esterházy Antal Miklósné Andrássy Irma grófnő ajándéka.

115 Ferenczy Ida felajánlása.

116 Festetics Mária adománya.

117 Löfkovits Arthurnak, a debreceni Városi Múzeum igazgatójának gyűjtése.

118 Jelentés, 1911. i. m. 128.

119 Ez tárgyi felbontásban 59 db képet, 14 db érmet, 11 db nyomtatványt, 1 db kéziratot, 1 db egyéb emléktárgyat jelentett. Jelentés, 1912. i. m. 142.

120 Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1913–1923. évi állapotáról és működéséről. Bp., 1926. 69.

A múzeum története 1943-ig

Az Emlékmúzeumot Szalay Imre megbízásából Isoz Kálmán kezelte 1914. augusztusi bevonulásáig, ezt követően e munkakört a másodtitkár végezte.¹²¹ A háború alatt – a korábban már ismertetett módon – a lehetőségekhez képest ugyan folyamatosan bővült a gyűjtemény,¹²² azonban az ezt követő politikai változások hatására, az udvartartási hozzájárulás elmaradásának következményeként lényegében a működési költségeket is alig tudták fedezni a rendelkezésükre álló javadalomból.¹²³

Szerencsének tekinthető, hogy a forradalmak során a múzeum nem szenvedett károsodást. A háborút követően először csak a kormányzó, Horthy Miklós és meghívottai, illetve külföldi megbízottak és magas rangú katonai vezetők számára nyitották meg a gyűjteményt.¹²⁴

1922-ben a királyi palota látogathatóvá tételével¹²⁵ – melyet azonban csak vezetés mellett lehetett megtekinteni – az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum a korábbi nyitvatartási idővel ismételten megnyílt.¹²⁶ Egyes források szerint új helyszínen,¹²⁷ a Királyi Vár Múzeuma mellett rendezték be ismét,¹²⁸ a jelenlegi D épületszárny Dunára néző földszinti helységeiben.¹²⁹

A döntést valószínűleg az indokolta,¹³⁰ hogy a Horthy-korszakban az államigazgatással és a kormányzói családdal kapcsolatos események a mai F épületbe helyeződtek át,¹³¹ mert itt kaptak helyet a magánlakosztályok, a Kormányzóság hivatali helységei,

---

121 Isoz Kálmán jelentése a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának (Budapest, 1940. június 25.) MOL Miniszterelnökség Országos Magyar Gyűjteményegyetem MNM Tanácsának iratai (továbbiakban K 726) K 726-1940-150. 50. csom. fol. 2.

122 Jelentés, 1913–1923. i. m. 69–70.

123 MOL K 726-1940-150. 50. csom. fol. 2.

124 Jelentés, 1913–1923. i. m. 69. „Maga a királyi palota két hatalmas szárnyra oszlik: a dunai oldalon futó impozáns palotasorra [...], továbbá a nyugat felé néző krisztinavárosi szárnyra. Az utóbbi rész ez idő szerint nincs nyitva a közönség számára, mert azt a kormányzói lakosztály és hivatalok foglalják le.” Királyi Palota Budapest. Bp., é.n. 13.

125 Jelentés, 1913–1923. i. m. 69.

126 Helyén valószínűleg szárnyszegédi szobák lettek kialakítva. MOL Államfői Hivatalok Levéltára, Várkapitányság K 24 (továbbiakban K 24) 1. csom. 16/1941. fol. 696–699.

127 Az iratanyag töredékességéből következően a kutatás jelenlegi állása szerint még nem lehet bizonyosan megállapítani, hogy valóban megvalósult volna az Intézmény áthelyezése, vagy csak terv szintjén vetődött fel.

128 Az Udvarnagyi Hivatallal történt megegyezés következtében. (MOL K 726-1940-150. 50. csom. fol. 2.)

129 *Kókay György*: Dokumentumok a Budai Vár 1945. évi ostromáról. Tanulmányok Budapest Múltjából 26. (1997) 247.

130 A kérdés tisztázása további kutatásokat igényel.

131 A monarchia idején a Palota reprezentációs helyszíneként való használatához lásd: *Vér Eszter Virág*: Udvari reprezentáció a Budai Királyi Palotában (1867–1916.). Az udvari bálók és fogadások. In.: *Fejezetek a tegnapi világából*. Tanulmányok a 19–20. század történelméből. Főszerk.: Gergely Jenő. Bp., 2009. 92–114.

az ezekhez kapcsolódó reprezentatív helységek, továbbá a szolgálati lakások és a testőrségi hivatalok.¹³² A szakmai munkálatokat Hóman Bálint megbízásából ismét Isoz Kálmán végezte el, a szűkös anyagi lehetőségekre tekintettel díjazás nélkül.¹³³

A korábban ingyenesen látogatható kiállítás újbóli megnyitásával valószínűleg „fizetössé” vált, a korszakban Belépődíj Alapot hoztak létre, melybe a Várkapitányság havonta befizette a múzeumból, illetve a termekből befolyó összegeket.¹³⁴ Az emlékmúzeum bizonyos rendkívüli alkalmakkor, így a Szent István héten kedvezményesen volt látogatható, azonban a palota többi intézményével ellentétben augusztus 20-án zárva volt.¹³⁵ Külön pénztár működött, a múzeumban két alkalmazott dolgozott.¹³⁶ A múzeum látogatási rendje hétköznapiokon 9.00–16.00 vasár- és ünnepnapokon 9.00–14.00 között alakult. A belépőjegyek felnőtteknek P. 0.30, iskolás gyermekeknek P. 0.10 voltak.¹³⁷ A pénztár együtt árulta a jegyeket a palota termeihez és az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumhoz.¹³⁸

A felmerült nehézségek ellenére a gyűjtemény tovább gyarapodott. 1922-ben több jelentős tárgy is került ajándékozás útján a múzeum tulajdonába, így Koppay József Erzsébet királynét egészalakosan ábrázoló festménye,¹³⁹ Festetics Mária jóvoltából. Emellett Ferenczy Ida saját gyűjteményéből ismételtén több fontos tárgyat engedett át az intézménynek, közöttük Wilhelm Richter Erzsébetről készült miniatűr arcképét,¹⁴⁰ továbbá Benczúr Gyulának a királynét ábrázoló olajfestményét.¹⁴¹ Erzsébet unokája¹⁴² és leánya, Mária Valéria közösen ajánlotta fel az 1. honvéd gyalogezred zászlószentelésre készített plakettjét, illetve gyűrűjét, melyet Erzsébet királynénak ajándékoztak emlékül, továbbá két eredeti tusképet a Viribus Unitis Alumból.¹⁴³

A következő évben, 1923-ban a legjelentősebb adomány ismét az egyik udvarhölgyhöz kötődik: Festetics Mária további 36 személyes vonatkozású emléktárgyat adott át a múzeumnak.¹⁴⁴ Ezt követően nagy jelentőséggel bírt, hogy 1940-ben Gábel Gyula iratanyagát örökösei felajánlották Hóman Bálintnak valamely közgyűjteményben való megőrzés céljából,¹⁴⁵ s a kézirat végül a Magyar Nemzeti Múzeum Igazgatótanácsá-

---

132 Szarka J. i. m. 24–25.

133 MOL K 726-1940-150. 50. csom. fol. 2.

134 MOL K 24 1. csom. 1/1941. fol. 1–206.

135 MOL K 24. 2. csom. 384/1941. fol. 726.

136 MOL K 24 2. csom. 384/1941. fol. 729.

137 MOL K 24 2. csom. 452/1941. fol. 904.

138 MOL K 24 2. csom. 564/1941. fol. 1235.

139 A kép keletkezéstörténetéhez lásd: *Borovi D.* i. m. 90–91.

140 Jelentés, 1913–1923. i. m. 69–70.

141 *Borovi D.* i. m. 88.

142 Rudolf trónörökös leánya Erzsébet Mária, ekkor már herceg Windischgraetz Ottóné. Életútjának rövid áttekintéséhez lásd: *Habsburg Lexikon.* Szerk.: Hamann, Brigitte. Bp., 1990. 88–89.

143 Jelentés, 1913–1923. i. m. 69–70.

144 Uo. 70.

145 MOL K 726-1940-150. (15786/1940. III. sz.) fol. 4–5.

nak döntése alapján került az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumba.¹⁴⁶ Ellenben fontos kiemelni, hogy az Erzsébet királyné emlékműpályázat anyaga nem került a gyűjtemény állományába,¹⁴⁷ s ennek következtében a pályázati anyagok szétszóródtak.

Érdekes megemlékezni egy egyedi esetről is, mely egyúttal illusztrálja azt a bürokratikus rendszert is, mely az intézményt jellemezte. Damkó József szeretne volna átadni a múzeum részére Erzsébet királynét ábrázoló szobrát,¹⁴⁸ s ezt Miklai úr közbenjárásával jelentette a múzeumnak, amely ez idő tájt éppen átrendezés alatt állt. A művész kérésére át is kellett volna szállítani az alkotást várbazári műterméből.¹⁴⁹ Megkeresésére nem érkezett válasz, így a felajánlásával ismételten megkereste a Várkapitányságot, amely az ügyet az e tekintetben illetékes szakmai vezetőhöz, az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum igazgatójához (aki emellett a zeneművészeti főiskolán is dolgozott), Isoz Kálmánhoz irányította (válasza ismeretlen). Az ő beleegyezését követően válhatott lehetségessé a Várkapitányság intézkedése a szállításról és elhelyezésről.¹⁵⁰

A kiállítás 1930-as évekbeli állapotáról, annak akkorra állandóságának következtében (muzeológiaiilag) már túlhaladott voltáról, valószínűsíthető „lelakottságáról” – ekkor már 26 évvel vagyunk a megnyitása után – Török Sándor 1934-es múzeumlátogatásának élményeit összegző írásából is (valóságához közeli) képet alkothatunk. A látogatókra tett érzelmi hatása azonban – az elfogultság figyelembevételével – továbbra is vitathatatlan: „A kis muzeum három zsufolt terem. A harmadikban valamit rendeznek, s ideiglenesen bezárták. A két terem tele van látogatóval! A szekrények előtt könnyekig meghatott emberek állodogálnak, az asztalok felett szípgova sillabizálják a kéziratokat, a szobrok és fényképek alatt áhitattal magyaráznak egymásnak. Egy félhangos szó sem esik, mindenki suttog. A falakon képek özöne, s bennük egy letűnt világ. A királyné, amint tenyeréből eteti lovát, egy falkavadászat után; fogadja a német császári párt; mint kislány, a családjával; színes kis miniatűrök, azután a koronázás, a millenium; séta Ferenc Józseffel Schönbrunnban – a királyné elől egy lépéssel, Ferenc József civilben, összehajtogatott esernyő a jobbkezeiben, balkezét hátra rakja. Képek, képek, ötven, hatvan, száz meg száz...”¹⁵¹

Az intézmény Horthy-kori történetének nélkülözhetetlen forrásai az útikönyvek is,¹⁵² melyekből szintén megerősítést nyer az a tény, hogy a korábbi kiállítási egységek változatlan formában való megőrzésére törekedtek, lehetőségeikhez mérten az állomány

146 MOL K 726-1940-150. (15786/1940. III. sz.) fol. 6.

147 A pályázat részleteihez lásd: *Farkas Zsuzsanna*: Az Erzsébet-emlékműpályázat. In.: Városi Helytörténeti Gyűjtemény kiállítása Erzsébet királyné születésének 150. évfordulójára. Gödöllő, 1987. 16–29.; *Borovi D.* i. m. 96–119.; valamint *Vér É. V.* Erzsébet királyné i. m. 77–86.

148 Damkó József levele a Kir. Várkapitányság vezetőjéhez (Budapest, 1943. június 5.) MOL K 24. 6. csom. 314./Vk. 1943. fol. 337.

149 MOL K 24. 6. csom. 314./Vk. 1943. fol. 337.

150 MOL K 24. 6. csom. 314./Vk. 1943. fol. 336.

151 *Török Sándor*: Erzsébet királyné a budai várban. *Magyarság* 1934. december 28. 7.

152 *Thirring Gusztáv*: Budapest részletes kalauza. A Magyar Idegenforgalmi Érdekeltségek Szövetségének hiv. útmutatója. Bp., 1926. 129–130.

romlásának megakadályozásával.¹⁵³ Ezek alapján jól rekonstruálható az a statikusság, ami a kiállítást jellemezte a két világháború között. Ez egyfelől a gyűjtemény gyarapodásának korlátozott lehetőségeiből, másrészt a szűkös anyagi helyzetből következett. Ennek eredményeként lényegében tovább éltek a Szalay által kialakított keretek. Nem jelentett változást a múzeum életében a Gyűjtényegyetem létrehozása 1934-ben, amelybe a Magyar Nemzeti Múzeumot is betagolták.¹⁵⁴

Műtárgyvédelem

A kiállítás kialakításakor, tekintettel a kiváló anyagi lehetőségekre, a kor színvonalának megfelelően gondoskodtak a kiállított anyag védelméről. Az ekkor kialakított egységek működtek tovább lényegében a Horthy-korszakban is, egy-két változástól eltekintve. A korábban funkcionáló cserépkályhákat lecserélték, és a megfelelő hőmérsékletet a két háború között már központi fűtéssel biztosították.¹⁵⁵ A műtárgyak állagának megóvása érdekében a fűtőtestek fölé feladatuknak tartották „melegségterelők szerelését is, hogy [...] a képeknek elkormosodása és elpiszkolódása megakadályozható legyen.”¹⁵⁶ E munkálatokat, tekintettel az anyagi korlátokra, végül „házon belül” kénytelenek megoldani, fehérre mázolt kovácsoltvas lámpára szerelt, speciálisan csiszolt üveglapok segítségével.¹⁵⁷

Ehhez kapcsolódóan fontos kiemelni a biológiai kártevők elleni védelmet is, mely összefüggésben volt a palota működésével. Az épületegyüttes szokásos éves feregtelelnítése során a többi helyiséggel együtt a múzeumi termek is sorra kerültek. A munkát a Sulfurit feregtelelnítő vállalat végezte el.¹⁵⁸

Szintén a műtárgyak védelmét szolgálta a másolatok készítésének szigorú szabályozása is. A műtárgyakról tervezett reprodukciókat, így a fényképeket is – azok tudományos célokra való felhasználását is beleértve – a Királyi Várkapitányságtól kellett kérvényezni, s elkészülésüket csak szakfelügyelet mellett, vagyis a királyi várkapitányság egyik kijelölt alkalmazottja jelenlétében engedélyezték.¹⁵⁹

---

153 A kiállítás számtalan papíralapú anyagot tartalmazott, melyek eredetiben való kiállítása a mai technikai körülmények között is csak számos óvintézkedés keretében (pl. vitrinek speciális kiképzése) valósítható meg, míg akkoriban magától értetődően e feltételek nem állhattak rendelkezésükre.

154 Az intézményen belüli szerkezeti változásokhoz I: *Fejős Imre–Korek József: A Magyar Nemzeti Múzeum története.* Bp., é.n. 29.; A Magyar Nemzeti Múzeum szervezeti, ügyviteli és igazgatási szabályzata. Bp., 1936.

155 MOL K 24 7. csom. 598./Vk. 1943. fol. 349–350.

156 MOL K 24 7. csom. 598./Vk. 1943. fol. 349.

157 MOL K 24 7. csom. 598./Vk. 1943. fol. 349–350.

158 MOL K 24 8. csom. 50./Vk. 1944. fol. 49–61.

159 MOL K 24 2. csom. 364/1941. fol. 674.

Személyzete és működési szabályzata

A gyűjtemény jogilag a Magyar Nemzeti Múzeum egyik részlege volt (a Könyvtár, Régiségtár-Éremtár, Állattár, Növénytár, Ásvány-Őslénytár, Néprajzítár mellett), ennek értelmében a tárgyegyüttes a Magyar Nemzeti Múzeum anyagát képezte és a szakmai felügyeletet ez esetben is a vallás- és közoktatási miniszter gyakorolta.¹⁶⁰ E helyzetet tovább bonyolította a következő szinten érvényben lévő „kettős felügyelet” is, hiszen: az „EKEM közvetlenül az igazgató alá tartozik és az Udvarnagyi Hivatal pontosan körül nem irt – kölcsönös jóakarattal kezelt – fennhatósága alatt kezeltetik.”¹⁶¹ A múzeumot érintő szakmai kérdésekben magától értetődően a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, illetve az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum igazgatója, Isoz Kálmán döntött. Ezzel szemben a Várkapitányság hatáskörébe a működtetésre vonatkozó, főként gyakorlati jellegű ügyek tartoztak.¹⁶²

Az intézmény vezetői mellett, a múzeum további dolgozói között a rendre felügyelő személyzetet alkotó két múzeumi szolga, egy lakáj, valamint a kirendelt koronaőrök szerepeltek.¹⁶³ A múzeumi szolgát maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezte ki, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának javaslata alapján. Külön meghatározva, hogy jogilag „a Magyar Nemzeti Múzeum szolgálóinak állományába tartozik, illetményeit az állampénztárból húzza, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának fegyelmi hatósága alá tartozik és a magyar nemzeti múzeumi szolgaszemélyzet egyenruháját viseli.”¹⁶⁴

Ezt tovább bonyolította, hogy fegyelmi szempontból a királyi várpalotában szolgáló személyzetre vonatkozó szabályzat is érvényben volt a múzeumi alkalmazottakra.¹⁶⁵ Az esetleges felmerülő vétségeket a királyi várkapitánynak jelentésben kellett közölni az anyaintézménnyel, a Magyar Nemzeti Múzeummal.¹⁶⁶ A Várkapitányságon dolgozó altisztek, így (valószínűleg) a múzeumi alkalmazottak is szolgálati ruhát viseltek, melyet külön szabályoztak.¹⁶⁷

A múzeum személyi állományába tartozott továbbá – a Nemzeti Múzeum által folyósított napidíjban részesülve munkájáért – az emlékmúzeum felügyelője és teremőre, akiknek munkaköri leírásuk szerint egyúttal gondoskodniuk kellett a tisztaság fenntartásáról, a fűtésről és az egyéb működési szükségletekről is.¹⁶⁸ A felügyelői tisztséget Joanelli Laura látta el egészen 1944-ig,¹⁶⁹ I. osztályú altiszti fizetési kategóriába

---

160 Az osztályok általános ügykezelése. A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete i. m. 31. (78.§)

161 MOL K 726-1940-150 50. csom. fol. 2.

162 MOL K 24 6. csom. 314./Vk. 1943. fol. 336.

163 Pesti Hirlap 1908. január 17. 9.

164 Az osztályok általános ügykezelése. A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete i. m. 32. (83.§)

165 A Királyi Várkapitányság Munkarendje MOL K 24 1. csom. 111./Vk. 1941. fol. 1028–1036.

166 Az osztályok általános ügykezelése. A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete i. m. 32. (84.§)

167 MOL K 24 6. csom. 345./Vk. 1943. fol. 437–440.

168 Uo.

169 MOL K 24 8. csom. 473./Vk. 1944. fol. 954.

6. kép

A múzeum-terem az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumban (1908 után)

sorolva.¹⁷⁰ Személyére így emlékezett a múzeum egyik visszatérő, akkor még gyermek látogatója: „A múzeumra felügyelő néni [...] Finom modora, öltözéke beleillett a múzeum légkörébe. Átszellemülten mesélt nekem a királynéről”.¹⁷¹

A múzeum költségvetése

A múzeum anyagi alapjait Ferenc József vetette meg, rendelkezésében utasítást adva arra, hogy a magyarországi udvartartás fedezetére szolgáló összegekből évente 5000 koronát adjanak a működési költségek biztosítására, melyet negyedéves részletekben fizet be a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a Nemzeti Múzeum számára. A múzeum költségvetését és elszámolásait a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának vizsgálat céljából fel kellett terjesztenie az uralkodó magyarországi udvarnagyaéhoz, aki észrevételeivel együtt továbbította azt az illetékes Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak. A rendelkezésükre bocsátott évi pénzüsszeg fel nem használt részéből egy alapot kellett létesíteni, mely a múzeum céljait szolgálta, felügyeletét ugyancsak az illetékes miniszter látta el.¹⁷²

Ferenc József 1908-ban látogatását követően további 28 000 koronát bocsátott a múzeum új gyűjteményének létrehozására.¹⁷³

---

170 *Hóman Bálint*: A Magyar Nemzeti Múzeum öt éve. Jelentés az intézet 1924–1928. évi állapotáról és működéséről. Bp., 1929. 165.

171 *Szarka J.* i. m. 63.

172 Az osztályok általános ügykezelése. A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete i. m. 31. (80.§)

173 *Szalay I.* Az Erzsébet Királyné i. m. 1911. 3.

2. táblázat: éves költségvetés (1908–1912)

Év	Forgalom	Rendkívüli javadalmak
1908	11 400 korona 40 fillér	10 000 korona ¹⁷⁴
1909	5522 korona 42 fillér	9525 korona 07 fillér ¹⁷⁵
1910	6719 korona 50 fillér	6068 korona 49 fillér ¹⁷⁶
1911	4971 korona ebből tárgyvásárlás: 1468 korona 64 fillért	8938 korona 17 fillér ¹⁷⁷
1912	7156 korona 62 fillér ebből tárgyvásárlás: 2637 korona 91 fillér	7537 korona 40 fillér ¹⁷⁸

Az első világháború folyamán a rendelkezésre álló pénz már a működési feltételek biztosítását (az őrzési és takarítási költségeket) is alig fedezte.¹⁷⁹

A két világháború között, illetve a második világháború idején olyan szűkös költségvetési keretből dolgoztak, hogy a legszükségesebb dolgokat igyekeztek „háziilag” megoldani.¹⁸⁰ A többi felmerülő kiadást külön is jóvá kellett hagyatni, így példának okáért 1943-ban a Glazt András által 158 pengő értékben végzett üvegesmunkákat.¹⁸¹ 1943-ban pedig a megváltozott szisztéma miatt elmaradt a múzeum két dolgozójának karácsonyi segélye is, amit a felállított Belépesi Alapból szándékoztak pótolni. Müller Károlynak (nyugalmazott szakaltiszt, belépődíjpénztár-kezelő) 45 pengőt, míg Joanelli Laurának 35 pengőt terveztek kiosztani.¹⁸²

174 Jelentés 1908. i. m. 125.

175 Jelentés 1909. i. m. 130.

176 Jelentés 1910. i. m. 130.

177 Jelentés 1911. i. m. 129.

178 Jelentés 1912. i. m. 142.

179 Jelentés 1913–1923. i. m. 69.

180 Ez a tendencia az anyaintézmény működését is jellemezte, főként az 1932-es gazdasági válságot követően. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Gazdasági Hivatalának 1935/36. évi működéséről. Bp., [1937.] 15.

181 MOL K 24 7. csom. 598./Vk. 1943. fol. 349–350.

182 MOL K 24 7. csom. 681./Vk. 1943. fol. 507.

A gyűjtemény pusztulása (1944–1947)

A háborús események következtében, 1944 novemberében Langfeld Géza államtitkár rendelkezésének értelmében a Királyi Vár értékes műtárgyait elő kellett készíteni a kitelepítésre, megindult tehát az értékek ládába való gondos becsomagolása.¹⁸³ A Szépművészeti Múzeum igazgatója a múzeum tulajdonát képező, a várban letétként elhelyezett műtárgyak visszaszolgáltatását kérte, melyeket ennek megfelelően át is adtak a közgyűjteménynek.¹⁸⁴ Az ekkor elszállításra került képekről jegyzéket készítettek.¹⁸⁵ A Nemzeti Múzeum esetében ilyen megkeresésről nem tudunk.

A fosztogatások, illetve a folyamatok támadások megindulásával (1945. január 6.) Lénárd László ezredesnek, a Királyi Vár honvédparancsnokának utasítása alapján¹⁸⁶ döntés született az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum értékesebb anyagainak összegyűjtéséről és biztonságosabb helyre való átszállításáról.¹⁸⁷ Január 7-én az erre „érdemesnek” tartott anyagot a Porcelánkamra, illetve a Királyi Vár Múzeum anyagai együtt áthordták az Ezüstkamrába,¹⁸⁸ a Krisztinavárosi szárny I. számú alagsorába – amely a mai F épület 4 szintjét jelentette¹⁸⁹ –, leváltva a korábban a múzeum őrzésével megbízott rendőrőrszemet is.¹⁹⁰ Az ily módon megmenteni próbált műtárgyakat¹⁹¹ 1945. február 7-én a helyiség ablakába csapódott akna következtében jelentős károk érték.¹⁹² „Az ablakszerkezet és az összezuzott spaletta, a kamrákban elhelyezett műtárgyakban, képekben és porcellánban, számottevő jelentős kárt tett. A kár részletei és a kárt szenvedett műtárgyak sérüléseinek vagy elpusztulásának mértéke, egyenlőre, a teljes átrendezés előtt, nem állapítható meg.”¹⁹³

A harcok lezárulását követően sem ért véget a gyűjtemény további károsodása. Az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum belső berendezéseiből 15 darab szekrény, illetve vitrin pusztult el – közel 10 000 pengő értékben – a „felszabadulást” követően.¹⁹⁴ Erzsébet királyné valamikori, szintén a gyűjtemény agyagát képező bútoraiából 13 darab semmisült meg, emellett 5000 pengő értékre becsülték azokat a további károsodásokat, melyek a harci cselekmények következtében érték a műtárgyakat.¹⁹⁵

---

183 MOL K 24. 9. csom. 542./Vk. 1944. fol. 1, 144.

184 MOL K 24. 9. csom. 542./Vk. 1944. fol. 129–132.

185 MOL K 24. 9. csom. 542./Vk. 1944. fol. 36–37, 52–54.

186 Hindy István hadtestparancsnok 1945. január 6-án kelt általános rendelkezései végrehajtására.

187 Szabó László jelentése (Budapest, 1945. január 8.) MOL K 24. 10. sz. csom. 5/Vk. 1945. sz. fol. 1.

188 MOL K 24. 10. csom. 5/Vk. 1945. sz. fol. 2.

189 Kókay Gy. i. m. 247.

190 MOL K 24. 10. csom. 5/Vk. 1945. sz. fol. 2.

191 A palotát (a tűz miatt) ért károkat Sztauer János jegyzőkönyvében részletesen ismerteti. MOL K 24. 10. csom. 23./Vk. 1945. fol. 1-12.

192 Szabó László jelentése (Budapest, 1945. február 8.) MOL K 24. 10. csom. 27/Vk. 1945. fol. 1.

193 Uo.

194 Baja István kimutatása a belső berendezések, műtárgyak stb. veszteségeiről (Budapest, 1945. november 9.) Közli: Kókay Gy. i. m. 308.

195 Uo.

A megmaradt értékek mentését tovább nehezítette a romok között található fel nem robbant lövedékekből eredő balesetek kockázata is.¹⁹⁶ Annak ellenére, hogy a feljelentések alapján a gazdasági rendőrség igyekezett kivizsgálni a Palota értékeinek eltulajdonítását,¹⁹⁷ sok érték tűnt el nyomtalanul a súlyosan károsodott épületekből.

A romok között megmaradt tárgyak védelmére a várkapitány kérésére a budai magyar katonai parancsnokság 4 személyből álló őrséget biztosított,¹⁹⁸ amely azonban átmeneti megoldásnak sem volt elegendő, s így az értékek elhurcolása továbbra is folytatódott. Végül döntés született a megmaradt műtárgyaknak a Parancsnokság helyiségeiben való összegyűjtésről, ahol terveik szerint a biztonságosabb őrzést is biztosítani remélték.¹⁹⁹

A Várkapitányság ekkor készített átadás-átvételi jegyzékeiből valamennyire rekonstruálható a múzeum megmaradt anyagának további sorsa.²⁰⁰ Szabó László 1946. december 10-én vette vissza az ideiglenes megőrzésre 1945. április 22-én átadott műtárgyakat.²⁰¹ Ezek között volt a királynét ábrázoló fotóreprodukció, egy fekete keretes szepiafestmény, egy festmény reprodukciója diófa keretben, továbbá egy olaj tanulmányfej, illetve Franz Schrotzberg Mária Valéria arcképe és egy Ferenc József lovas portré is, valamint a „Szálló angyal” című festmény.²⁰² Ekkor került átadásra László Fülöp a korábban a Károly főherceg laktanyában megmentett Erzsébet királyné című arcképtanulmánya (olajfestmény) is, melyet Kalmár Pál polgári szolgálatra vezényelt tisztviselő vett át további kezelésre.²⁰³ A királyi palota megmaradt bútorait 1945 májusában szállították el.²⁰⁴

A Várkapitányság irányítását továbbra is a régi kabinetirodánara a miniszterelnökségen dolgozó két tisztviselője látta el. Nevének megváltoztatására javaslat született: „A budai várpalota és a hozzátartozó javak felügyeletét ellátó hivatal”.²⁰⁵ Végül a Magyar Miniszterelnökség 24547/1946. sz. alatt kiadott rendelete alapján kezdték meg a Múzeum agyagainak átvizsgálását. E rendelkezés értelmében kiküldték helyszíni szemlére a Magyar Nemzeti Múzeum helyettes főigazgatóját, Mihalik Sándort, és az I. osztályú múzeumórt, Kalmár Jánost a Királyi Vár romos épületeihez. Feladatuk volt továbbá a megmaradt, illetve megőrzésre átveendő anyagok számbavétele is.²⁰⁶

---

196 Szarka J. i. m. 203.

197 Uo. 201.

198 MOL K 24. 10. csom. 39./Vk. 1945. fol. 1-5.

199 MOL K 24. 10. csom. 81./Vk. 1945. fol. 1.

200 MOL K 24. 10. csom. 81./Vk. 1945. fol. 4-43.

201 MOL K 24. 10. csom. 81./Vk. 1945. Átadás-átvételi jegyzék.

202 MOL K 24. 10. csom. 81./Vk. 1945. fol. 14.

203 MOL K 24. 10. csom. 81./Vk. 1945. fol. 18.

204 MOL K 24. 10. csom. 82./Vk. 1945. fol. 1-2.

205 MOL K 24. 10. csom. 92./Vk. 1945. fol. 4-5.

206 Jegyzőkönyv (Budapest, 1947. január. 10.) MOL 726-1947-26. fol. 4.

A múzeumi szakemberek munkájuk során egy bizottságot hoztak létre,²⁰⁷ mely az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum megmaradt és átvizsgált anyagaira vonatkozóan azt a javaslatot tette, hogy a tárgyak részletes átvételi leltár nélkül kerüljenek vissza a Magyar Nemzeti Múzeumba, melynek eddig is törzsanyagát képezték, ahol a számbavételt követően olvasszák majd vissza őket az intézmény különböző gyűjteményeibe.²⁰⁸ Ennek eredményeként „Az elpusztult Erzsébet királyné Emlékmúzeum megmaradt kép- és iratanyagán a Széchényi Könyvtár és a Történelmi Képcsarnok osztoztak, míg a tárgyi emlékek a Történelmi Osztálynak jutottak és pedig Erzsébet királyné ruhája, kalapja, ernyője, legyezője és néhány emléktárgya.”²⁰⁹

Rendelkeztek továbbá a múzeum anyagából más hivatali helyiségekbe került tárgyak nyilvántartásba vételéről is.²¹⁰ Az átadás 1947 áprilisában fejeződött be,²¹¹ majd megindultak az intézkedések négy, a Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalánál, illetve egy, a Magyar Honvédelmi Minisztériumban²¹² található műtárgy visszaszerzésére.²¹³ A beérkezett anyag először a Lapidáriumban került ideiglenes elhelyezésre, majd Kalmár János múzeumőr irányítása alatt ennek papír alapú részeit Varga Sándor könyvtárnok közreműködésével átadták a könyvtárnak. Az átvételt követően a főként kézirat, kötet, valamint aprónyomtatványokból álló tárgycsoportot a jegyzékbe vétel során a Kupola-terembe szállították, ahol egy külön ládában tárolták az egyes különgyűjteményekbe való további besorolásig.²¹⁴

Ezzel lényegében lezárult az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum önálló szakasza. Az akkori döntés értelmében a megmaradt törzsanyag jelenleg is a Magyar Nemzeti Múzeum, valamint a belőle 1949-ben kiváló Országos Széchényi Könyvtár különböző gyűjteményeiben található. A Történelmi Arcképcsarnokba 10 ismert és jelentős festmény került át számos sokszorosított grafika mellett.²¹⁵ Ugyanide leltárazták be a fényképanyagot is,²¹⁶ mely utóbb a Képcsarnokból kialakított Történelmi Fényképtár anyagát

---

207 Tagjai Dömötör Kálmán min. osztályfőnök, Szabó László várkapitány, Mihalik Sándor és Kalmár János voltak.

208 MNMI Főigazgatóság Iratai 1947/77. sz.

209 K. J.: A Királyi Vár ingóságainak átvétele. Magyar Múzeum 1947. december 37.

210 MOL 726-1947-26. fol. 4.

211 MNMI Történelmi Tár Iratai 325/1947.

212 Sárkány altábornagy szobáját díszítette László Fülöp: Erzsébet királyné, arcképtanulmány című olajfestménye.

213 MNMI Történelmi Tár Iratai 325/1947.

214 OSZK Irattár 160/1947.

215 *Basics Beatrix*: A Magyar Történelmi Arcképcsarnok. In: A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. Szerk.: Pintér János. Bp., 2002. 297–298.

216 A fotóanyag 1866-os vonatkozású részének feldolgozásához l.: *Tomsics Emőke*: A Királyi öltöztető babák. Az 1866-os királylátogatás képei. Fotóművészet 52. (2009) 1. sz. 117–126.

képezi.²¹⁷ Emellett az emlékmúzeumból származó tárgye gyűjtemések találhatóak a Textilyűjteményben, továbbá az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, Törzsgyűjteményében, Plakát- és kisnyomtatványtárban, valamint Hírlapok és folyóiratok gyűjteményében is.²¹⁸

Utóélet

Az önálló gyűjteményi lét megszűnésével a valamikori emlékmúzeum egyes darabjai sok esetben egymástól függetlenül keltek életre a különböző témába vágó kiállításokon. Az 1970-es években a Monarchia kutatásában beállt (pozitív) változások kihatottak a múzeumi látogatói igényekre is.²¹⁹

A megnövekedett érdeklődés már nyomon követhető volt a Kiegyezés 120., illetve Erzsébet születésének 150. évfordulójára rendezett tematikus kiállítás fogadtatásán a Magyar Nemzeti Múzeumban, valamint a szintén ebben az évben (1987-ben) megrendezésre került Erzsébet emlékkiállításán a gödöllői Városi Múzeumban, melyen az emlékmúzeum megmaradt darabjai is helyet kaptak.²²⁰

A 20. század végének nagyszabású, főként magyar vonatkozású anyaggal dolgozó – Erzsébetet leginkább magyar szempontból bemutató²²¹ – kiállítása osztrák-magyar összefogás nyomán 1991-ben nyílt meg Eisenstadtban,²²² melynek gerincét alkották az eredetileg az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumból származó műtárgyak. Ez bővült ki egy évvel később a Magyar Nemzeti Múzeum önálló (tematikus) kiállításán – kurátora F. Dózsa Katalin volt –, ahol a nagyközönség a magyarországi Erzsébet-anyag legjelentősebb darabjaival találkozhatott, szintén az emlékmúzeum valamikori anyagaira építve.²²³ Ez jelentette a témakörben a nagy áttörést a rendszerváltást követően Magyarországon, melyet a gödöllői Királyi Kastély helyreállítása követett (1994-től), és állandó kiállításának megnyitása számos további bemutatási alkalmat teremtett.²²⁴ Ez

---

217 MNM Történeti Képcsarnok Iratai 7/1948.; MNM Történeti Képcsarnok Iratai 7/1948.; *Stemlerné Balog Ilona: A Történeti Fényképtár.* In: A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. Szerk.: Pintér János. Bp., 2002. 309.

218 OSZK Gyarapodási Osztály Növedéki Napló 1949. I. köt. 2623–2626. tétel; OSZK Irrattár 160/1947. 1–4.

219 *Borovi D.* i. m. 7–9.

220 Városi Helytörténeti Gyűjtemény kiállítása Erzsébet királyné születésének 150. évfordulójára. Gödöllő, 1987.

221 Az osztrák szempontú kultikus megközelítés bemutatása a bécsi Burgban a Császárlakosztályok melletti újabb termék megnyitásával vált lehetővé. Az itt kialakított, a legújabb múzeumi kiállításrendezési trendekkel operáló – rendkívül látványos – Sissi Múzeum 2004-től fogadja a látogatókat. Erről bővebben: *Unterreiner, Katrin: Sisi. Mythe et Réalité.* (Trad.: Rouanet-Herlt, Nathalie.) Wien–München, 2005.

222 Elisabeth Königin von Ungarn. Erzsébet a magyarok királynéja. (Kiállítás az Osztrák Kultúra Múzeumban). Szerk.: Cennerné Wilhelm Gizella. Wien–Köln–Weimar, 1991.

223 Erzsébet, a magyarok királynéja. (Kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban 1992. május 18–1993. január 15.) Összeáll.: F. Dózsa Katalin. Bp., 1992.

224 *Faludi Ilárikó: A gödöllői kastély.* Gödöllő, 1998. 96–98.

egészült ki az 1998-as évfordulóra a további 3 szobában kialakított Erzsébet-emlékkiállításával, amely már számos utalással élt az emlékmúzeumra vonatkozóan is. A Magyar Nemzeti Múzeum kölcsönzései révén az egykori gyűjtemény jelentősebb tárgyai tematikus bontás mellőzésével kerültek kiállításra, amely bizonyos tekintetben nehezítette a befogadást, és annak későbbi átrendezéséhez vezetett, egységesebb struktúrát hozva létre. Az intézmény legutóbbi, 2007. évi – az Erzsébet Emlékév keretében megvalósított –, már kifejezetten Erzsébet magyarországi kultuszának megismertetését célul tűző tematikus tárlatán egy nagyobb kiállítási egység (a II. terem egyik része) foglalkozott az intézménnyel. Ez is mutatja az emlékmúzeum jelentőségét – súlyához mérten – a királyné emlékezethelyei között.²²⁵

A Magyar Nemzeti Múzeumban, a rendszerváltást követően megnyitott, új, állandó kiállításon ismételten helyet kapott Erzsébetnek a merényletkor viselt öltözéke,²²⁶ amely a Monarchia korát bemutató kiállítási egységben – csakúgy, mint annak idején az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumban – kiemelt szerepet tölt be.²²⁷ Fontos megemlíteni a Budapesti Történeti Múzeum 2000. évi, a budai királyi palota újkori történetét bemutató kiállítását is, melynek eredményeképpen számos, az emlékmúzeummal kapcsolatos kérdés – így a műtárgyak pusztulása,²²⁸ valamint a kiállítótér kezdeti belsőépítészeti kialakítása²²⁹ – is tisztázásra került.²³⁰

A tárlatokat kísérő fokozott érdeklődés továbbra is biztosítja az emlékmúzeum mintegy virtuális módon való továbbélését, tekintettel arra, hogy egy megfelelő szakmai követelményeket maga elé tűző, témába vágó kiállítás rendezése még ma is elképzelhetetlen az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum egyes anyagainak szerepeltetése nélkül, beteljesítve ezáltal is az alapítók szándékait, egyúttal folyamatosan formálva és alakítva a közönség Erzsébet-képét.

---

225 Erről bővebben: *F. Dózsa Katalin–Vér Eszter Virág: Erzsébet királyné mítosza. (Kiállítás a Gödöllői Királyi Kastélyban az Erzsébet Emlékév alkalmával 2007. június 7–szeptember 30.) Bp., 2007.*

226 Csakúgy, mint ahogy a szabadságharcot bemutató teremben szerepeltetik Batthány Lajos – kivégzése golyónyomait és vérfoltjait őrző – mellényét.

227 A Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállításának vezetője 3. XVIII–XIX. század. A török háborúk végétől a Millenniumig. Főszerk.: Kovács Tibor. Szerk.: Körmöczy Katalin. Bp., 1996. 91.

228 *Szvoboda Dománszky Gabriella: Az újkori Budavári Palota belső díszítése. Függelék: A múzeumi gyűjteményekben azonosított képek. A megmaradt műtárgyak jegyzékei (Dávid Ferenc gyűjtése) Tanulmányok Budapest Múltjából 29. (2001) 444–454.*

229 *Lovay Zsuzsanna: A Thék-gyár bútorai a Budai Királyi Palotában. Tanulmányok Budapest Múltjából 29. (2001) 473–486.*

230 A kiállítás anyagaihoz lásd: *A Budavári Palota évszázadai. (Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban 2000. március–2001. január.) Bp., 2001.; Tanulmányok Budapest Múltjából 29. (2001) 571–578.*

*A FORGOTTEN PLACE OF CULT:
THE QUEEN ELISABETH MEMORIAL MUSEUM*

Summary

The Queen Elisabeth Memorial Museum was opened to the public with the assent of Emperor Franz Joseph in 1908 in the Krisztinaváros wing of the Royal Palace in Buda. The museum housed objects which had originally belonged to the Hungarian National Museum and many other items offered especially to the new museum, too.

Former ladies-in-waiting helped the director of the National Museum to arrange the exhibition; the most significant role was played by Ida Ferenczy.

Interiors, furniture and display cabinets were designed by architect Alajos Hauszmann, who earlier had been responsible for the rebuilding of the palace, and were made by the famous Thék Factory.

The exhibition showed Queen Elisabeth's person from a special Hungarian perspective, presenting the main elements of her cult in Hungary, which also served as a guideline between the different segments.

The development of the museum remained unbroken until World War I. After the war its operation got harder because of the lack of financial basis caused by the political changes. The museum, undamaged by the revolutions, was reopened in 1922.

The destruction of the museum was caused by the bombings of Budapest during World War II. In 1947, the objects remained were added to the different collections of the National Museum, which meant the total liquidation of the museum as an independent part of the institution.